

Rola języka w percepcji emocji. Ujęcie konstruktywistyczne

Abstrakt

Zarówno emocje, jak i język pełnią istotną rolę w regulacji zachowań społecznych oraz decydują o jakości samopoczucia jednostki. Istnieją przesłanki wskazujące na to, że rozwój zdolności rozpoznawania własnych i cudzych stanów emocjonalnych jest powiązany z rozwojem kompetencji językowych. W badaniach nad emocjami trwa natomiast debata na temat tego, czy język odgrywa rolę wyłącznie w komunikacji i regulacji emocji, czy też wraz z kulturą bierze udział w ich konceptualizacji. Zaproponowana przez Lisę Feldman Barrett teoria konstruowanej emocji zakłada, że stany mentalne, które nazywamy emocjami, „nie są podstawowymi cegiełkami umysłu, tylko mentalnymi »zespołami«, utworzonymi przez wzajemne oddziaływania bardziej podstawowych »elementów« psychologicznych”, takich jak percepcje, doświadczenia, wspomnienia i myśli¹. Poniższy artykuł ma za zadanie przybliżyć dane empiryczne wspierające tę teorię.

Słowa kluczowe: emocje, teoria konstruowanej emocji, percepcja emocji, mimiczne ekspresje emocji

Abstract

Both emotions and language take part in regulating social interactions and predict the well-being of an individual. Studies suggest that language proficiency predicts the ability to identify one's own and other's emotional state. However, it is still unclear if language simply communicates and helps to regulate emotion or if it has a larger role in its conceptualization and perception. Lisa Feldman Barrett proposes a constructionist approach to this issue, suggesting that what we call emotions are “not basic building blocks of the mind, but are instead mental »compounds« that result from the interplay of more basic psychological »elements«”, such as percepts, experiences, memories and thoughts². The following article aims to show empirical evidence supporting this view.

Keywords: emotions, theory of constructed emotion, perception of emotion, facial expressions of emotion

¹ Kristen A. Lindquist, Ajay B. Satpute, Maria Gendron, „Does Language Do More than Communicate Emotion?”, *Current Directions in Psychological Science* 24 (2015), 2: 99–108, DOI:10.1177/0963721414553440.

² Ibidem.

Problem pierwotności emocji względem poznania

W badaniach nad emocjami pojawia się problem określenia relacji pomiędzy procesami poznawczymi i emocjami. Według klasycznej koncepcji emocji Jamesa-Langego spostrzeżenie bodźca wywołuje zmiany fizjologiczne w ciele. Spostrzeżenie tych zmian jest następnie przekształcane w uczucie – emocję. Koncepcja Schachtera-Singera dodaje, że aby pojawiły się emocje, osoba musi znaleźć się w stanie pobudzenia i dokonać analizy poznawczej sytuacji zewnętrznej oraz wywołanych przez tę sytuację zmian we własnym ciele. Reakcje fizjologiczne, które nie zostaną zinterpretowane poznawczo, powodują wzrost intensywności reakcji emocjonalnej. W badaniu z 1962 roku Schachter i Singer wykazali, że niespecyficzne pobudzenie fizjologiczne może być mylnie zinterpretowane jako emocja, jeśli pojawi się w emocjonalnym kontekście. Osoby badane podzielono na trzy grupy, każdej z nich podano dawkę epinefryny w celu wywołania pobudzenia fizjologicznego. Pierwszej z grup udzielono pełnej informacji co do oczekiwanych efektów przyjętej substancji, grupie drugiej podano fałszywy zestaw oczekiwanych objawów, a grupie trzeciej nie udzielono żadnych informacji. Następnie uczestników badania umieszczono w nacechowanych emocjonalnie sytuacjach mających wywołać radość lub złość. Osoby z grupy trzeciej interpretowały pobudzenie wywołane epinefryną jako euforię lub wściekłość znacznie częściej niż osoby z pozostałych grup badanych oraz z grupy kontrolnej³.

Badania Schachtera i Singera zapoczątkowały rozumienie emocji jako powstających w wyniku interakcji procesów fizjologicznych zachodzących wewnątrz organizmu z informacjami pochodzącymi ze środowiska oraz informacjami pochodzącymi z doświadczenia⁴. Zapoczątkowany przez nich nurt poznawczych teorii emocji skupia się na wyjaśnieniu relacji pomiędzy poznaniem i emocjami jako elementami systemu regulującego relację człowieka z otoczeniem. W koncepcji poznawczej Lazarusa pojawia się pojęcie oceny poznawczej. W procesie oceny poznawczej osoba bierze pod uwagę własne cele i motywacje, przez co taka sama sytuacja zewnętrzna może generować różne reakcje emocjonalne u różnych osób. Koncepcja Frijdy skupia się zaś na adaptacyjnym znaczeniu emocji. Emocje u Frijdy umożliwiają ocenę zdarzeń w kategoriach istotności i przyjemności oraz odpowiadają za wzbudzanie reakcji fizjologicznych i zachowań⁵.

Argumentów za pierwotnością poznania względem emocji dostarczają obserwacje reakcji emocjonalnych w sytuacjach społecznych. Badania Weinera wykazały, że ludzie są mniej skłonni udzielić pomocy osobie, jeśli postrzegają przyczynę jej kłopotów jako zależną od niej i podlegającą jej kontroli, niż kiedy przyczyna kłopotów wydawała się być niezależna od potrzebującej osoby⁶. Przykładowo, osoby badane częściej deklarowały chęć pomocy osobie niewidomej, niż nietrzeźwej. Można z tego wnioskować, że wartościujące sądy dotyczące innych wpływają na to, czy u danej osoby pojawi się odczucie litości lub

³ Stanley Schachter, Jerome E. Singer, „Cognitive, Social, and Physiological Determinants of Emotional State”, *Psychological Review* 69 (1962): 379–399, DOI:10.1037/h0046234.

⁴ Dariusz Doliński, „Emocje i motywacje”, w: *Psychologia. Podręcznik akademicki. Tom 2: Psychologia ogólna*, red. Jan Strelau (Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, 2006), 407.

⁵ Ibidem, 411–412.

⁶ Bernard Weiner, „A Cognitive (Attribution)-Emotion-Action Model of Motivated Behavior: An Analysis of Judgments of Help-Giving”, *Journal of Personality and Social Psychology* 39 (1980): 186–200, DOI:10.1037/0022-3514.39.2.186.

współczucia, czy raczej złości lub pogardy. Ludzie są też bardziej skłonni reagować złością, gdy przykra sytuacja, w której się znaleźli, jest następstwem działań drugiej osoby, nad którą ma ona kontrolę⁷. W opinii Weinera, myśli dotyczące przyczynowości często poprzedzają wystąpienie odczuć złości, litości i winy⁸. Nie stanowi to jednak jednoznacznego dowodu na wtórność emocji względem poznania, a jedynie na obecność procesu oceny w wytwarzaniu i doświadczaniu emocji. Ponadto, teza o wtórności emocji względem poznania wydaje się mało prawdopodobna z punktu widzenia adaptacyjnej funkcji emocji. Jeżeli reakcje emocjonalne mają umożliwiać szybszą odpowiedź na bodziec, to nie powinny być generowane przez powolniejsze od nich procesy poznawcze⁹.

Często przywoływanym dowodem na pierwotność emocji względem poznania są badania Murphy i Zajonca nad percepcją bodźców w warunkach optymalnych (prezentowanych przez czas na tyle długi, by osoba badana mogła w sposób świadomy je zauważyć i przeanalizować) oraz suboptymalnych (prezentowanych na tyle krótko, by nie dało się ich świadomie zarejestrować). Murphy i Zajonc zauważyli, że w warunkach suboptymalnych bodźce afektywne wpływają na ocenę bodźca właściwego w większym stopniu niż bodźce nieafektywne, podczas gdy w warunkach optymalnej ekspozycji nie zauważono znaczącej różnicy¹⁰. Zauważyli również, że późniejsza ocena poznawcza bodźca może znacząco wpływać na zmianę pierwotnego nastawienia emocjonalnego oraz że sądy o charakterze poznawczym pozostają pod wpływem bodźców torujących wyłącznie w warunkach optymalnej ekspozycji¹¹. Przytoczone badania, wraz z odkrytymi bezpośrednimi połączeniami nerwowymi pomiędzy siatkówką a podwzgórzem, wskazują na możliwość występowania reakcji emocjonalnych bez udziału procesów poznawczych¹². Nie oznacza to jednak, że afekt zawsze poprzedza poznanie. W świetle współczesnych badań, dychotomiczny podział na procesy emocjonalne i poznawcze okazuje się błędny - procesy te nie tylko wchodzą we wzajemne interakcje, ale na pewnym poziomie przetwarzania mogą być całkowicie zintegrowane¹³.

Teoria emocji podstawowych

Podczas badań nad emocjami napotykamy trzy główne pytania: jak zdefiniować emocje, ile istnieje rozróżnialnych emocji i do jakiego stopnia poszczególne emocje są fizjologicznie rozróżnialne. Wyróżnić można dwa podejścia do tego problemu: podejście dyskretnie, zwane też teorią emocji podstawowych oraz leżące częściowo w opozycji do niego podejście konstruktywistyczne.

Teoria emocji podstawowych zakłada istnienie pewnej ograniczonej liczby emocji, które w biologicznym i psychologicznym sensie są dla ludzi podstawowe. Te podstawowe emocje

⁷ Bernard Weiner, Sandra Graham, Carla Chandler, „Pity, Anger, and Guilt”, *Personality and Social Psychology Bulletin* 8 (1982), 2: 226–232. DOI:10.1177/0146167282082007.

⁸ Ibidem.

⁹ Doliński, „Emocje i motywacje”, 372.

¹⁰ Sheila T. Murphy, Robert B. Zajonc, „Affect, Cognition, and Awareness: Affective Priming With Optimal and Suboptimal Stimulus Exposures”, *Journal of personality and social psychology* 64 (1993): 723–739, DOI:10.1037//0022-3514.64.5.723.

¹¹ Ibidem.

¹² Doliński, „Emocje i motywacje”, 374.

¹³ Luiz Pessoa, „Cognition and Emotion”, *Scholarpedia* 4 (2009), 1: 4567, DOI:10.4249/scholarpedia.4567.

stanowią dyskretne, separowalne stany mentalne i biologiczne oraz wyznaczają naturalne kategorie. Dla każdej z kategorii emocji istnieje zbiór biologicznych właściwości, które towarzyszą im na tyle często i regularnie, by móc zostać uznanymi za ich kryteria diagnostyczne. Do tych właściwości zaliczilibyśmy „zmiany w poznaniu (np. skupienie uwagi na tygrysie w oddali), osądzie (np. zagrożenie spostrzeżone w otoczeniu), doświadczeniu (np. rozpoznanie własnego strachu), zachowaniu (np. tendencja do podjęcia ucieczki) i fizjologii (np. przyspieszone tętno i oddech)”¹⁴. Odczuwanie emocji wywołuje więc zestaw skoordynowanych zmian w procesach sensorycznych, percepcyjnych i motorycznych. Oznaczałoby to, że w świetle teorii emocji podstawowe emocje są zjawiskiem oddzielnym od wywoływanych przez nie fizjologicznych reakcji¹⁵.

Lindquist i in. zwracają uwagę, że obecnie brakuje wystarczających dowodów na istnienie stałych zestawów reakcji specyficznych i powtarzających się dla każdej instancji danej emocji¹⁶. Co więcej, jedyne regularnie pojawiające się różnice pomiędzy poszczególnymi hipotetycznymi podstawowymi emocjami obserwuje się w subiektywnej ocenie własnego stanu emocjonalnego. Fakt ten jest bardziej spójny z tezą, że emocje są swego rodzaju konstruktami mentalnymi, a ich fizjologiczne markery nabierają znaczenia dopiero w odpowiednim kontekście.

Podejście konstruktywistyczne

W koncepcji konstruktywistycznej wyróżniane są trzy podstawowe komponenty emocji: afekt, doznania eksteroceptywne oraz wiedza pojęciowa. Afekt to reprezentacja danych interoceptywnych o zachodzących w ciele zmianach stopnia pobudzenia i walencji. Doznania eksteroceptywne to informacje docierające spoza ciała osoby odczuwającej emocję. Wiedza pojęciowa zaś spaja dane interoceptywne i eksteroceptywne oraz pozwala określić i nazwać stan, w jakim osoba się znajduje¹⁷. Informacje docierające z zewnątrz i z wewnątrz ciała są niespecyficzne i dopiero wiedza pojęciowa pozwala na zidentyfikowanie ich jako instancji emocji. Emocje są więc emergentnym stanem, który jest zarówno afektywny, jak i pojęciowy¹⁸. Teoria konstruktywistyczna nie neguje realnego istnienia kategorii emocji, a jedynie podaje w wątpliwość ich wrodzony, statyczny charakter.

Według Barrett w świecie istnieją obiekty ontologicznie obiektywne, czyli takie, których istnienie jest niezależne od istnienia ludzkiego obserwatora, oraz obiekty realne subiektywnie, do których zalicza kategorie emocji¹⁹. Podział ten obrazuje podany przez

¹⁴ Heather C. Lench, Sarah A. Flores, Shane W. Bench, „Discrete Emotions Predict Changes in Cognition, Judgment, Experience, Behavior, and Physiology: A Meta-Analysis of Experimental Emotion Elicitations”, *Psychological Bulletin* 137 (2011), 5: 834–855, DOI:10.1037/a0024244.

¹⁵ Kristen A. Lindquist et al., „The Hundred-Year Emotion War: Are Emotions Natural Kinds or Psychological Constructions? Comment on Lench, Flores, and Bench (2011)”, *Psychological Bulletin* 139 (2013), 1: 255–263, DOI:10.1037/a0029038.

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ Barbara Gawda, „Wstęp. Język emocji”, *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, sectio J – Paedagogia-Psychologia* 31 (2019), 4: 12, DOI:10.17951/j.2018.31.4.9-15.

¹⁸ Kristen A. Lindquist, Jennifer K. MacCormack, Holly Shablack, „The role of language in emotion: predictions from psychological constructionism”, *Frontiers in Psychology* 6 (2015), DOI:10.3389/fpsyg.2015.00444.

¹⁹ Lisa Feldman Barrett, „Emotions Are Real”, *Emotion* 12 (2012), 3: 417, DOI:10.1037/a0027555.

Barrett przykład kwiatów i chwastów. Nie ma żadnej fizycznej właściwości, która decydowałaby o tym, czy dana roślina jest chwastem, czy kwiatem – podziału tego dokonuje człowiek na podstawie subiektywnej oceny kontekstu. Podobnie epizod emocjonalny nie zostaje zaklasyfikowany do danej kategorii wyłącznie na podstawie jego fizjologicznej i behawioralnej sygnatury. To samo doświadczenie napięcia, przyspieszonego tętna i zwiększonej potliwości wraz z podobną ekspresją mimiczną może być w zależności od sytuacji określone jako podniecenie lub strach. Nadanie stanowi afektywnemu nazwy tworzy jego znaczenie. Aby jednak kategorie emocji zaistniały, musi wystąpić wśród ludzi konsensus co do ich występowania i właściwości, są więc one ontologicznie intersubiektywnymi elementami rzeczywistości społecznej²⁰. Kategorie emocji są wyznaczone nie tylko przez zestaw fizjologicznych właściwości, ale też przez czynniki społeczne, jak przyswojone słownictwo, pojęcia, normy kulturowe. Ponadto są one „pochodnymi transmisji kulturowej, socjalizacji i akulturacji w procesie przetwarzania informacji oraz służą do strukturalizowania relacji i interakcji pomiędzy ludźmi”²¹. Teoria konstruktywistyczna jest więc czuła kulturowo i pozwala wyjaśnić zauważalne różnice międzykulturowe w percepcji emocji.

Język odgrywa kluczową rolę w tworzeniu kategorii emocji, ponieważ umożliwia on konceptualizację osobistego doświadczenia emocjonalnego. Pojęcia emocjonalne zawierają również „dane odnośnie do relacji osoby z jej środowiskiem, otoczeniem, innymi ludźmi; informacje pozyskane z szerokiego spektrum zasobów kulturowych, z którymi osoba ma do czynienia; specyficzne dane pozyskane w trakcie indywidualnego doświadczenia (np. specyficzne odczucia cielesne, dane percepcyjne związane z jakąś sytuacją emocjonalną przeżyta przez osobę)”²². Nazwa emocji integruje wszystkie te aspekty sprawiając, że są one przechowywane w pamięci pod jedną etykietą. Ponadto trudno jest uchwycić granicę pomiędzy doświadczeniem emocji (reprezentacją emocji) a doświadczaniem emocji (aktem emocjonalnym)²³. Odczuwanie emocji uaktywnia reprezentację emocji, a nazywanie emocji może wywołać uczucia. Wiedza dotycząca kategorii i etykiet nie jest wobec tego statyczna, ale jest konstruowana w sposób ciągły na podstawie nowej wiedzy i nowych doświadczeń. Zarówno podejście emocji podstawowych, jak i podejście konstruktywistyczne „zakładają, że ludzki umysł został ukształtowany poprzez ewolucję, natomiast niezgoda dotyczy tego, co dokładnie wyewoluowało: czy były to podstawowe emocje, czy też bardziej podstawowe, psychologiczne składniki które tworzą emocje”²⁴.

Gdzie w języku są emocje

Majid przedstawia cztery różne obszary języka, w które wpasowana jest ekspresja emocji: leksykon, fonologia, gramatyka oraz dyskurs. Poza słowami odnoszącymi się bezpośrednio do emocji, częściami leksykonu mogącymi komunikować emocje są również wykrzykniki, ideofony oraz metafory. Wykrzykniki to „krótkie słowa wyrażające stany emocjonalne lub mentalne, które mogą zostać użyte samodzielnie jako wyrażenie i zazwyczaj

²⁰ Ibidem, 417.

²¹ Gawda, „Wstęp. Język emocji”, 12.

²² Ibidem.

²³ Ibidem.

²⁴ Kristen A. Lindquist et al., „The Brain Basis of Emotion: A Meta-Analytic Review”, *The Behavioral and Brain Sciences* 35 (2012), 3: 175, DOI:10.1017/S0140525X11000446.

nie tworzą konstrukcji z innymi klasami wyrazów”²⁵. Są to takie słowa jak „och”, „aj”, „ups”. Sauter i in. wykazali, że ludzie potrafią dopasować adekwatną wokalizację do historyjki, nawet gdy nie znają języka, w której została ona przedstawiona. Może to oznaczać, że pewien aspekt emocjonalnego znaczenia jest uniwersalny międzykulturowo²⁶. Według Gendron i in. tym aspektem jest walencja²⁷. Ideofony to wyrażenia, które „przywołują obraz sensoryczny”²⁸, są nietypowe pod względem brzmienia i morfologii oraz wyrażają subiektywne, wewnętrzne doznania. Przykładem ideofonu jest „gbadara-gbadara”, wyrażenie pochodzące z języka Siwu, oznaczające chodzenie nierówno, bez balansu. Według Majid „w niektórych językach główną funkcją ideofonów jest przedstawianie emocji”²⁹. Ideofony są obecne w większości języków na świecie, nie występują jednak w językach indoeuropejskich. Zjawisko metafory kognitywnej zostało szczegółowo opisane przez Lakoffa i Johnsona. Twierdzą oni, że metafory są mocno zintegrowane z naszym systemem pojęciowym i wywierają wpływ na to w jaki sposób myślimy i zachowujemy się w odniesieniu do świata oraz innych ludzi³⁰. Treść emocjonalna wyrażana jest w takich metaforach jak „złość to ciepło” (np. „zagotował się ze złości”).

Asocjacja dźwięku z emocją jest zazwyczaj specyficzna dla konkretnego języka³¹ i może mieć związek z ułożeniem twarzy podczas produkowania danego dźwięku³². Ciekawa jest możliwość sygnalizowania emocji przez pojedyncze fonemy³³. Fonem jest to podstawowa jednostka fonologiczna obejmująca klasę głosek. Badania, które przeprowadzili Auracher i in. mogą wskazywać na to, że uczucia wesołe i aktywne są uniwersalnie wyrażane spółgłoskami zwartymi, a uczucia smutne i pasywne głóskami nosowymi³⁴. W obrębie jednego języka ładunek emocjonalny wyrażają również cechy prozodyczne. Prozodia obejmuje takie własności mowy jak intonacja, rytm, akcent i głośność. Niestety większość badań nad zdolnością do rozpoznania emocji wyłącznie na podstawie cech prozodycznych wypowiedzianego wyrażenia prowadzone jest na osobach posługujących się językami blisko spokrewnionymi (zwykle języki indoeuropejskie), przez co trudno stwierdzić, czy ta zdolność występuje międzykulturowo³⁵.

Treść emocjonalna przekazywana może być również poprzez składnię. Różne konstrukcje gramatyczne mogą nieść za sobą odmienne implikacje emocjonalne. W językach europejskich typowy sposób przedstawiania emocji stawia osobę doświadczającą jako

²⁵ Asifa Majid, „Current Emotion Research in the Language Sciences”, *Emotion Review* 4 (2012), 4: 435, DOI:10.1177/1754073912445827.

²⁶ Disa A. Sauter et al., „Cross-cultural recognition of basic emotions through nonverbal emotional vocalizations”, *Proceedings of the National Academy of Sciences* 107 (2010), 6: 2408–2412, DOI:10.1073/pnas.0908239106.

²⁷ Maria Gendron, Debi Roberson, Lisa Feldman Barrett, „Cultural variation in emotion perception is real: A response to Sauter et al”, *Psychological science* 26 (2015), 3: 357–359, DOI:10.1177/0956797614566659.

²⁸ Majid, „Current Emotion Research”, 436.

²⁹ Ibidem.

³⁰ George Lakoff, Mark Johnson, *Metafory w naszym życiu*, tłum. Tomasz P. Krzeszowski (Warszawa: Aletheia, 2020), 3.

³¹ Majid, „Current Emotion Research”, 435.

³² Ibidem.

³³ Ibidem, 434.

³⁴ Jan Auracher et al., „P Is for Happiness, N Is for Sadness: Universals in Sound Iconicity to Detect Emotions in Poetry”, *Discourse Processes* 48 (2011): 1–25, DOI:10.1080/01638531003674894.

³⁵ Majid, „Current Emotion Research”, 433.

podmiot, a bodziec jako przedmiot³⁶. Jednak w języku francuskim wyrażenie „Marie me manque”, czyli „brakuje mi Marii”, stawia Marię jako podmiot. W języku japońskim zaś zupełnie niemożliwe jest bezpośrednie raportowanie stanów psychicznych innych ludzi. Żeby wyrazić czyjś subiektywny stan, konieczne jest użycie formy wskazującej na niebezpośrednie źródło naszej wiedzy – niemożliwe jest powiedzenie „Maria jest smutna”, można jedynie powiedzieć „Maria wygląda na smutną”. W języku japońskim „interfejs gramatyczno-leksykalny odzwierciedla to, że podczas gdy mam bezpośredni dostęp do moich własnych subiektywnych odczuć, to nie mam bezpośredniego dostępu do emocji czy myśli innych ludzi”³⁷.

Zwykle jednak komunikat emocjonalny nabiera pełnego znaczenia dopiero w kontekście dyskursu. Emocje mogą być inferowane z dyskursu, nawet gdy nie są jawnie w nim wyrażone³⁸. Rozumienie dyskursu jest ułatwione, gdy znajdujemy się w pasującym do niego stanie emocjonalnym, natomiast utrudnione, gdy nasz stan emocjonalny nie odpowiada dyskursowi³⁹. Wyniki badania Van Berkum i in. sugerują, że emocjonalna treść wyrażenia wywiera wpływ już na bardzo wczesną fazę przetwarzania języka⁴⁰. Kiedy osoby badane odczytywały stwierdzenia niezgodne z ich systemem moralnym, odczyt z EEG wskazywał na zwiększoną trudność przetwarzania słowa, którego użycie decydowało o niezgodności z systemem moralnym (na przykład słowo „akceptowalnym” w zdaniu „Uważam, że eutanazja jest akceptowalnym działaniem”). Majid sugeruje, że za przetwarzanie dyskursu dotyczącego własnych emocji i wartości oraz dyskursu dotyczącego emocji innych ludzi odpowiedzialne są odmienne ścieżki przetwarzania.

Dwujęzyczność a percepcja emocji

Choć silna wersja hipotezy relatywizmu językowego została podważona, istnieje pewna jej wersja odnosząca się do emocji. Perlovsky twierdzi, że „konceptualna zawartość języków i kultur jest w znacznym stopniu determinowana przez słowa”⁴¹, wobec czego koncepty te mogą być zapożyczane do innych języków, natomiast koncepty emocjonalne „są powiązane z gramatyką i w większości nie mogą być zapożyczane”⁴². Lindquist wskazuje, że obserwowane różnice w doświadczaniu oraz ekspresji emocji u użytkowników różnych języków mogą być skutkiem występujących w tych językach różnic w znaczeniu słów opisujących emocje⁴³.

³⁶ Ibidem, 438.

³⁷ Ibidem, 438–439.

³⁸ Ibidem, 439.

³⁹ Ibidem, 440.

⁴⁰ Jos J. A. van Berkum et al., „Right or Wrong? The Brain’s Fast Response to Morally Objectionable Statements”, *Psychological science* 20 (2009), 9: 1092–1099, DOI:10.1111/j.1467-9280.2009.02411.x.

⁴¹ Leonid Perlovsky, „Language and emotions: Emotional Sapir-Whorf hypothesis”, *Neural networks* 22 (2009), 5-6: 518, DOI:10.1016/j.neunet.2009.06.034.

⁴² Ibidem.

⁴³ Kristen A. Lindquist, „Language and Emotion: Introduction to the Special Issue”, *Affective Science* 2 (2021), 2: 91.

Gianola, Llabre i Losin przeprowadzili badania nad percepcją bólu u dwujęzycznych Latinoamerykanów⁴⁴. Osoby badane określały się jako dwukulturowe i mocniej identyfikowały się z kulturą latynoską. W trakcie badania osoby wystawiane były na działanie nieprzyjemnych bodźców termicznych, stopniowo intensyfikowanych aż do progu bólu. Uczestnicy badania mieli określić poziom odczuwanego bólu na każdym progu intensywności bodźca. Eksperyment powtórzono dwukrotnie, raz w języku hiszpańskim i raz w języku angielskim tak, że podczas jednej próby osoba badana słyszała polecenia oraz udzielała odpowiedzi w tym samym języku. Osoby badane opisywały odczuwany ból jako bardziej intensywny, gdy mówiły o nim w języku odpowiadającym ich głównej tożsamości kulturowej. Sugeruje to, że kultura oraz język biorą udział w kształtowaniu doświadczenia emocjonalnego.

Zhou, Dewaele, Ochs i De Leersnyder zbadali wpływ kultury oraz języka na schematy codziennych doświadczeń emocjonalnych u chińsko-angielskich osób dwujęzycznych⁴⁵. Badanie miało sprawdzić w jakim stopniu schematy prezentowane przez osoby dwujęzyczne i dwukulturowe pasują do typowych schematów emocjonalnych monojęzycznych i monokulturowych Chińczyków i Brytyjczyków. Pod pojęciem schematów doświadczeń emocjonalnych badacze ci rozumieją rodzaj i intensywność odczuwania emocji w konkretnych sytuacjach. Wyniki badania wskazują na to, że osoby dwujęzyczne przyjmują schematy emocjonalne zgodne z językiem, w którym doświadczają bodźca emocjonalnego. Ponadto osoby dwujęzyczne o niskim stopniu ekspozycji na kulturę brytyjską były bardziej podatne na język, w którym prowadzona była ankieta, niż osoby o wysokim stopniu ekspozycji. Wnioski te są zgodne z wieloma innymi badaniami z dziedziny lingwistyki, które wskazują, że osoby dwujęzyczne o niskim stopniu wystawienia na kulturę swojego drugiego języka częściej mają trudności w wyrażaniu emocji w tym języku i częściej zgłaszają wtedy uczucia alienacji⁴⁶. Zarówno język, jak i kultura kształtują doświadczenia emocjonalne, a sama znajomość języka nie gwarantuje dostępu do wszystkich kulturowych znaczeń i praktyk.

Próby katalogowania mimicznych ekspresji emocji

Badania nad interpretacją wyrazów twarzy zapoczątkował Charles Darwin. Był on jednym z prekursorów rozumienia emocji jako wykształconych w toku ewolucji adaptacji o stałych zestawach fizjologicznych reakcji, objawiających się na twarzy skoordynowanymi ruchami mięśni mimicznych. Darwin stworzył wciąż używany i udoskonalany paradygmat badawczy, w którym do zdjęć ekspresji twarzy dopasowuje się słowne etykiety lub opisy sytuacji. Jego publikacja „O wyrazie uczuć u człowieka i zwierząt” z 1872 roku zawiera wyniki badań nad ekspresjami oraz wykorzystane w nich fotografie twarzy, wykonane przez doktora Guillaume’a Duchenne’a. Duchenne przykładął elektrody do twarzy badanych osób,

⁴⁴ Morgan Gianola, Maria Llabre, Elizabeth Losin, „Effects of Language Context and Cultural Identity on the Pain Experience of Spanish–English Bilinguals”, *Affective Science* 2 (2020), 2, DOI:10.1007/s42761-020-00021-x.

⁴⁵ Chenhao Zhou et al., „The Role of Language and Cultural Engagement in Emotional Fit with Culture: an Experiment Comparing Chinese-English Bilinguals to British and Chinese Monolinguals”, *Affective Science* 2 (2021), 6, DOI:10.1007/s42761-021-00037-x.

⁴⁶ Ibidem.

rażąc prądem specyficzne mięśnie i uzyskując wyrazy twarzy, które następnie fotografował. Darwin pokazał kilka tych fotografii grupie osób, po czym notował sformułowania, których użyły one na określenie danych ekspresji. Zauważył, że większość fotografii została nazwana bez trudu przez wszystkich uczestników badania, natomiast niektóre fotografie sprawiały badanym wyraźne trudności w interpretacji. Darwin był zdania, że te trudności nie wynikają z niejednoznaczności ekspresji, ale z zakłóceń po stronie odbiorcy. Od czasów Darwina opracowywano coraz doskonalsze, ustandaryzowane zestawy zdjęć przedstawiających ludzkie wyrazy twarzy, nazywane czasem karykaturami. Najbardziej znanym jest zestaw opracowany przez Ekmana i współpracowników⁴⁷. Karykatury stanowią użyteczne narzędzie badawcze, ponieważ stanowią odzwierciedlenie uniwersalnych wyobrażeń emocji. Jednak w naturalnych warunkach ludzie bardzo rzadko produkują prototypowe, jednoznaczne ekspresje. Ponadto, w naturalnych warunkach rzadko określamy stan emocjonalny osoby wyłącznie na podstawie statycznego obrazu ekspresji mimicznej. Zwykle wnioski te opieramy na całościowej analizie sytuacji, mowie ciała, wydawanych dźwiękach i kontekście sytuacyjnym.

Rozwój zdolności rozpoznawania ekspresji mimicznych

Doliński definiuje ekspresję emocji jako „wszelkie sygnały (zmiany w wyglądzie organizmu, ruchy i dźwięki) emitowane przez jednostkę, będące dla kogoś innego wskazówką przeżywania przez tę osobę określonej emocji”⁴⁸. Sygnały te nie muszą być wysyłane intencjonalnie, a wręcz często pozostają poza kontrolą jednostki. Lindquist i Shablack definiują percepcję emocji jako „zdolność inferowania emocjonalnego znaczenia niewerbalnych zachowań innych osób”⁴⁹. Lindquist i Shablack przedstawiają hipotezę zgodnie z którą dzieci nie rodzą się ze zdolnością rozpoznawania i przeżywania całego zestawu emocji takich jak złość, radość czy obrzydzenie, a jedynie ze zdolnością rozróżniania podstawowych afektów, czyli „ogólnych, fizjologicznych stanów jednostki składających się z walencji (pozytywnej lub negatywnej) i pobudzenia (poziomu aktywacji)”⁵⁰. Zdolność dalszego rozróżniania emocji w obrębie tej samej walencji czy pobudzenia następuje dzięki rozwojowi zdolności przypisywania znaczenia tym stanom afektywnym. Proces ten z kolei zależy od poziomu konceptualnej wiedzy o emocjach, która obejmuje reprezentacje mimiczne, mowę ciała, stany fizjologiczne oraz sytuacje, które jednostka wiąże ze specyficznymi kategoriami emocji. Język pełni istotną rolę w procesie nabywania tej wiedzy, gdyż „słowa pozwalają zebrać w całość zestaw multimodalnych informacji kojarzonych z każdą dyskretną kategorią emocji”⁵¹.

Badania przeprowadzone przez Ruba, Harris i Wilbourn wykazały, że 18-miesięczne dzieci potrafią uczyć się nowych etykiet emocji i określić, czy przedstawiona im para twarz-etykieta jest poprawna, podczas gdy 14-miesięczne dzieci potrafią wykonać te zadania

⁴⁷ Joanna Lewczuk, „Rozpoznawanie mimicznej ekspresji emocji”, *Nowiny Psychologiczne* 3 (2007): 5-32.

⁴⁸ Doliński, „Emocje i motywacje”, 351.

⁴⁹ Holly Shablack, Kristen A. Lindquist, „The Role of Language in Emotional Development”, w: *Handbook of Emotional Development*, red. Vanessa LoBue, Koral Pérez-Edgar, Kristin A. Buss (Cham: Springer, 2019), 5, DOI:10.1007/978-3-030-17332-6_18.

⁵⁰ Ibidem, 8.

⁵¹ Ibidem, 9.

wyłącznie na prostych, symbolicznych rysunkach twarzy⁵². Dwuletnie dzieci zwykle używają słów „wesoły” i „smutny” na określenie wyrazów twarzy i przypisują wszystkie ekspresje do jednej z tych kategorii. Mają one tendencję do określania wszystkich ekspresji nieprzyjemnych emocji jako „smutek”, co sugeruje, że rozumieją smutek jako ogólną, negatywną emocję. Dzieci pięcioletnie potrafią już używać słów takich jak „zaskoczenie”, „strach” i „obrzydzenie”, lepiej różnicują emocje i rzadziej kategoryzują wszystkie nieprzyjemne ekspresje jako „smutek”⁵³. Ruba, Harris i Wilbourn są zdania, że proces uczenia się etykiet emocji przebiega w podobny sposób do uczenia się słów opisujących czynności, a nie przedmioty. Kategorie emocji i czynności są bardziej abstrakcyjne od kategorii przedmiotów i nauczanie się ich wymaga większych zasobów poznawczych, zdolności językowych oraz częstszej ekspozycji na przykłady obiektów należących do danej kategorii⁵⁴. Dokładny mechanizm mapowania etykiet emocji na zachowania emocjonalne nie jest jednak znany.

Wpływ stosowania etykiet na percepcję mimicznych ekspresji emocji

W 2013 roku Herbert, Sfarlea i Blumenthal przeprowadzili dwa badania ukazujące jak używanie etykiet odnoszących się do własnych oraz cudzych stanów emocjonalnych wpływa na percepcję wyrazów twarzy⁵⁵. Pierwsze dotyczyło spontanicznego przetwarzania emocji, a drugie ich intencjonalnej regulacji. W obu eksperymentach osoby badane podpięto do EEG, po czym prezentowano im zestawy składające się ze zdjęć twarzy wyrażających emocje oraz opisujących te emocje etykiet (strach, złość lub radość). W zestawie kontrolnym etykietami były ciągi przypadkowych znaków. W zestawach badawczych etykiety składały się z zaimka oraz rzeczownika opisującego ekspresję. W pierwszym zestawie badawczym zaimki odnosiły się do odbiorcy bodźca, czyli osoby badanej (mój/moja), a w drugim zestawie badawczym zaimki odnosiły się do nadawcy, czyli osoby na zdjęciu (jego/jej).

W pierwszym eksperymencie osoby badane poproszono wyłącznie o uważne przyglądanie się kolejno prezentowanym parom twarz-etykieta. Po zakończeniu prezentowania zestawów osoby badane oceniały obejrzone pary pod kątem odczuwanych walencji i pobudzenia, a następnie wypełniały ankietę odnoszącą się do ich ogólnych kompetencji związanych z percepcją i regulacją emocji. W drugim eksperymencie osobom badanym prezentowano te same zestawy par twarz-etykieta, jednak dodatkowo poproszono je o regulowanie swoich emocji adekwatnie do prezentowanego bodźca. Kiedy etykieta odnosiła się do emocji osoby badanej (np. moja złość), osoba badana miała pozwolić sobie odczuć tę emocję i ją nazwać. Kiedy etykieta odnosiła się do emocji nadawcy (np. jego złość), osoba badana miała spróbować zdystansować się od własnych odczuć i nazwać emocję, którą widzi na twarzy nadawcy. Następnie osoby badane oceniały skuteczność

⁵² Ashley L. Ruba, Lasana T. Harris, Makeba Parramore Wilbourn, „Examining Preverbal Infants’ Ability to Map Labels to Facial Configurations” *Affective Science* 2 (2021): 142–149, DOI:10.1007/s42761-020-00015-9.

⁵³ Shablack, Lindquist, „The Role of Language”, 20–22.

⁵⁴ Ruba, Harris, Wilbourn, „Examining Preverbal Infants”.

⁵⁵ Cornelia Herbert, Anca Sfarlea, Terry Blumenthal, „Your emotion or mine: labeling feelings alters emotional face perception—an ERP study on automatic and intentional affect labeling”, *Frontiers in Human Neuroscience* 7 (2013), DOI:10.3389/fnhum.2013.00378.

podjętej próby regulacji emocji, po czym wypełniały te same ankiety, co w eksperymencie pierwszym.

Po przeprowadzeniu eksperymentu przy pomocy odczytu z EEG oraz wyników ankiety sprawdzono, który zestaw wywołał u osób badanych intensywniejsze odczucia emocji. Analizie poddano amplitudy wybranych wczesnych (P1, N170, EPN) oraz późnych (LPP) potencjałów czynnościowych⁵⁶. Herbert i in. założyli, że etykiety odnoszące się do własnych stanów emocjonalnych (np. mój strach, moja złość) posłużą połączeniu własnych emocji z ekspresją na cudzej twarzy wywołując intensywniejsze doznania, natomiast etykiety odnoszące się do nadawcy (np. jej/jego strach, jej/jego złość) pozwolą zdystansować się od wyrażanej przez obserwowaną twarz emocji i wspomóc odkodowanie informacji z ekspresji mimicznej⁵⁷. Hipotezę tę oparli na wynikach badania przeprowadzonego w 2011 roku przez Herbert, Pauli i Herbert, w którym wykazano, że obecność autoreferencyjnych zaimków (np. mój, moja) wpływa na intensywniejsze przetwarzanie pozytywnych i negatywnych emocji podczas czytania⁵⁸.

Wyniki eksperymentów zdają się popierać hipotezę Herbert i in.. W analizie wyników zaobserwowano zmiany w zapisie EEG w komponentach P1, N170 i EPN. Komponent P1 wiązany jest z całościowym, powierzchownym przetwarzaniem wyrazów twarzy w pierwszorzędowej korze wzrokowej, komponent N170 wiązany jest z bardziej precyzyjną analizą konfiguracji ekspresji mimicznych, a komponent EPN z wczesną analizą konceptualną i semantyczną w szlaku brzuszyn⁵⁹. W obu zestawach badawczych zaobserwowano zmiany w komponencie P1 w porównaniu do zestawu kontrolnego. Co więcej, modulacja komponentu P1 występowała niezależnie od walencji emocji na przedstawianej twarzy (radości, złości i strachu). Można więc wnioskować, że obecność etykiet ma wpływ na wczesną fazę przetwarzania ekspresji mimicznych poprzez aktywowanie poznawczych mechanizmów antycypacji lub poprzez aktywowanie konceptualnego przetwarzania twarzy wyrażających emocje w oczekiwaniu na ich pojawienie się.

Zestawy badawcze miały różny wpływ na następujące po etapie P1 procesy percepcyjne odpowiadające komponentom N170 i EPN. Zmiany w komponencie N170 wskazujące na wzmożone dekodowanie ekspresji twarzy zaobserwowano podczas prezentowania etykiet odnoszących się do nadawcy (jego/jej strach), a nie zaobserwowano w przypadku etykiet odnoszących się do odbiorcy (mój strach). Natomiast zmiany w komponencie EPN, wskazujące na wzmożone przetwarzanie konceptualne emocji, zaobserwowano podczas prezentowania etykiet odnoszących się do odbiorcy (mój strach), zaś nie zaobserwowano ich w przypadku etykiet odnoszących się do nadawcy (jego/jej strach). Te efekty na komponentach N170 i EPN były zauważalne w eksperymencie pierwszym, poświęconym spontanicznej percepcji emocji, natomiast nie zaobserwowano ich w eksperymencie drugim, poświęconym świadomej regulacji emocji. Herbert i in. podsumowują swoje znalezisko

⁵⁶ Ibidem, 5.

⁵⁷ Ibidem, 3.

⁵⁸ Cornelia Herbert, Paul Pauli, Beate M. Herbert, „Self-reference modulates the processing of emotional stimuli in the absence of explicit self-referential appraisal instructions”, *Social cognitive and affective neuroscience* 6 (2011), 5: 659, DOI:10.1093/scan/nsq082.

⁵⁹ Herbert, Sfarlea, Blumenthal, „Your emotion or mine”, 10.

następująco: „»co« ma być etykietowane oraz »jak« ma być to zrobione (automatycznie czy intencjonalnie) wpływa zarówno na kierunek, jak i intensywność naszych doświadczeń percepcyjnych”⁶⁰. Wyniki te są zgodne z poznawczymi teoriami emocji, zgodnie z którymi bodźce emocjonalne najpierw poddane są ocenie poznawczej, w trakcie której określany jest ich potencjalny wpływ na jednostkę, a dopiero później pojawia się emocja.

LPP jest komponentem potencjału wywołanego, skorelowanym z podtrzymywaniem uwagi i modulowanym przez intensywność bodźca⁶¹. W pierwszym eksperymencie zaobserwowano zmniejszenie amplitudy komponentu LPP, co wskazuje na płytsze przetwarzanie bodźca podczas automatycznego, a więc nieintencjonalnego etykietowania emocji⁶². Efekt ten był zauważalny podczas obserwowania twarzy wyrażających emocje o zarówno pozytywnej, jak i negatywnej walencji. Co ciekawe, zaobserwowane zmiany fizjologiczne nie miały przełożenia na subiektywne odczucia osób badanych – żadna z nich nie miała wrażenia, by obecność etykiet wpłynęła tłumiąco na ich doświadczenie emocji. Odmienne wyniki uzyskano w eksperymencie drugim, dotyczącym intencjonalnego stosowania etykiet emocji. Amplitudy LPP wzrastały podczas stosowania etykiet odnoszących się do odbiorcy. Ponadto osoby badane zgłaszały wtedy intensywniejsze subiektywne doświadczenie emocji oraz oceniały obserwowaną twarz wyżej w skali pobudzenia niż podczas stosowania etykiet odnoszących się do nadawcy czy podczas pasywnej obserwacji twarzy.

Eksperymenty przeprowadzone przez Herbert i in. wykazują, że odkodowywanie ekspresji mimicznych nie zależy wyłącznie od danych odczytywanych z twarzy, ale również od kontekstu oraz wiedzy konceptualnej zaczerpniętej z wcześniejszych doświadczeń. Intensywność doświadczenia i przetwarzania ekspresji emocji nie zależy od walencji emocji, ale od stopnia w jakim utożsamiamy się z daną emocją. Wniosek ten jest zgodny z wynikami badań Maister, Tsiakkas i Tsakiris, poświęconych koncepcji rozpoznawania emocji poprzez ucieleśnioną symulację⁶³. Wskazują one, że symultaniczne dotykanie twarzy nadawcy i odbiorcy ekspresji mimicznej wzmacnia rozpoznawanie i intensywność uczucia strachu u odbiorcy. Maister i in. sugerują, że manipulowanie granicą pomiędzy nadawcą i odbiorcą pozwala czasowo wzmocnić multisensoryczną symulację, tym samym intensyfikując doznania. Według nich relacja pomiędzy własnym ciałem a ciałem nadawcy stanowi istotny czynnik w procesie symulacji. Zaobserwowana przez Herbert i in. zmienność potencjałów P1, N170 i EPN stanowi również argument na rzecz ucieleśnionej natury języka⁶⁴. Wskazuje ona na to, że nawet niewielkie zabiegi językowe manipulujące stopniem referencyjności do danej emocji mogą w istotny sposób wpływać na percepcję emocji. Ponadto różnice w potencjałach czynnościowych pomiędzy automatycznym a intencjonalnym nazywaniem emocji wskazują na to, że podlegają one odmiennym procesom psychologicznym i fizjologicznym.

⁶⁰ Ibidem.

⁶¹ Stephen B. R. E. Brown et al., „Functional significance of the emotion-related late positive potential”, *Frontiers in Human Neuroscience* 6 (2012), DOI:10.3389/fnhum.2012.00033.

⁶² Herbert, Sfarlea, Blumenthal, „Your emotion or mine”, 10.

⁶³ Lara Maister, Eleni Tsiakkas, Manos Tsakiris, „Shared Multisensory Stimulation between Faces Facilitates Recognition of Fearful Facial Expressions”, *Emotion* 13 (2013), 1: 7–13, DOI:10.1037/a0030884.

⁶⁴ Herbert, Sfarlea, Blumenthal, „Your emotion or mine”, 10.

Satiacja i demencja semantyczna a percepcja emocji

Lindquist, Barrett, Bliss-Moreau i Russell są autorami badań poświęconych wpływowi satacji semantycznej na percepcję emocji. Ze zjawiskiem satacji semantycznej mamy do czynienia gdy w wyniku wielokrotnego powtarzania pewnego słowa następuje czasowe zmniejszenie dostępności jego znaczenia. W typowych badaniach satację semantyczną osiąga się poprzez powtórzenie słowa pomiędzy 3 a 30 razy⁶⁵. Lindquist i in. przyjmują, że przetwarzanie semantyczne konceptów związanych z emocjami odbywa się zgodnie z modelem rozprzestrzeniającej się aktywacji. W modelu tym koncepty są reprezentowane przez węzły w sieci, a właściwości konceptu to ścieżki asocjacyjne, które łączą go z innymi konceptami⁶⁶. Odszukiwanie konceptu w pamięci odbywa się jako aktywacja rozprzestrzeniająca się od węzła początkowego do każdego z powiązanych z nim węzłów i dalej, aż do znalezienia adekwatnego konceptu. Przeciążanie połączenia pomiędzy słowem i jego semantycznym znaczeniem oraz podobnymi semantycznie słowami tymczasowo utrudnia korzystanie z tego słowa.

Lindquist i in. przeprowadzili trzy eksperymenty podczas których osoby badane powtarzały słowo będące etykietą emocji 3 razy (priming) lub 30 razy (satacja), po czym oceniały, czy prezentowana im twarz wyraża tę emocję. Pierwszy eksperyment miał sprawdzić, czy zastosowanie satacji semantycznej spowolni kategoryzację prototypowych ekspresji. Zgodnie z teorią rozprzestrzeniającej się aktywacji, powtórzenie słowa 30 razy powinno sprawić, że znaczenie tego słowa oraz słów z nim powiązanych stanie się przez pewien czas niedostępne. W takim wypadku osoby badane kategoryzowałyby ekspresje znacznie wolniej. Osobom badanym prezentowano słowo stanowiące etykietę emocji i proszono o wymówienie go. To samo słowo prezentowano 3 lub 30 razy pod rząd, a następnie na ekranie wyświetlano twarz wyrażającą odpowiadającą mu emocję. Osoba badana miała ocenić, czy ekspresja oglądanej twarzy odpowiada podanej wcześniej etykietce. Osoby badane poddane satacji kategoryzowały ekspresje mimiczne wolniej, lecz dokładniej niż w sytuacji primingu. Efekt ten był zauważalny jedynie wtedy, gdy prezentowane etykieta i ekspresja mimiczna należały do tej samej kategorii. Może to świadczyć o tym, że wiedza dotycząca znaczenia etykiety była trudniej dostępna. Wyniki tego eksperymentu nie pozwoliły jednak stwierdzić, czy poddanie się satacji rzeczywiście blokuje dostęp do znaczenia słowa określającego emocję, czy tylko do jej nazwy⁶⁷. Tę kwestię miał zbadać drugi eksperyment, w którym osoby badane poddane były primingowi lub satacji, tak jak zostało to opisane wcześniej, po czym prezentowano im zdjęcia dwóch twarzy i proszono o określenie, czy wyrażają one tę samą emocję. Dzięki temu zadanie pozwalało sprawdzić, jak język wpływa na percepcję bez konieczności produkowania etykiet. Osoby badane wydawały sąd o zgodności dwóch wyrazów twarzy zdecydowanie wolniej i mniej dokładnie, gdy poddano je wcześniej satacji etykietą pasującą do tych wyrazów. Pojawia się tu pytanie, czy zaobserwowane spowolnienie może być wynikiem zmęczenia na skutek trzydziestokrotnego

⁶⁵ Kristen A. Lindquist et al., „Language and the Perception of Emotion”, *Emotion* 6 (2006), 1: 126, DOI:10.1037/1528-3542.6.1.125.

⁶⁶ Allan Collins, Elizabeth Loftus, „A Spreading Activation Theory of Semantic Processing”, *Psychological Review* 82 (1975), 6: 407–428, DOI:10.1037//0033-295X.82.6.407.

⁶⁷ Lindquist et al., „Language and the Perception of Emotion”, 129–130.

powtarzania dowolnego słowa. Jednak w takim wypadku spowolnienie i spadek trafności oceny powinny nastąpić również podczas trzydziestokrotnego w stosunku do trzykrotnego powtarzania etykiety niezwiązanej z prezentowanymi twarzami czego nie zaobserwowano.

Trzeci eksperyment miał powtórzyć wyniki poprzednich, ze szczególnym uwzględnieniem wpływu satacji semantycznej na trafność oceny. Osobom badanym przedstawiono cztery zestawy: pierwszy, w którym etykieta odpowiadała obu prezentowanym twarzom, drugi, w którym etykieta pasowała do jednej z dwóch twarzy, trzeci, w którym etykieta nie pasowała do żadnej z dwóch różnych twarzy i czwarty, w którym etykieta nie pasowała do prezentowanych twarzy, które jednak wyrażały tę samą ekspresję. Podobnie jak w eksperymencie drugim, trafność oceny była mniejsza po zastosowaniu trzydziestosekundowej satacji. Trafność oceny była też mniejsza, gdy etykieta opisywała obie prezentowane twarze, oraz gdy etykieta i twarze odnosiły się do trzech różnych emocji. W każdym z trzech eksperymentów osobom badanym trudniej było ocenić ekspresje mimiczne twarzy, gdy dostęp do słów opisujących emocje został ograniczony poprzez zastosowanie satacji semantycznej. Co więcej, badania Lindquist i in. dowodzą, że „język wpływa na zdolność percepcji emocji nawet wtedy, gdy prezentowane zadanie nie wymaga jawnego użycia języka”⁶⁸.

Znaleziska te są zgodne z innym badaniem przeprowadzonym przez Lindquist, Barrett, Gendron i Dickerson. Wykazali oni, że pacjenci ze szczególnym przypadkiem demencji semantycznej, którzy mają permanentnie ograniczony dostęp do znaczeń słów opisujących emocje, mają trudność z kategoryzowaniem ekspresji mimicznych. Dokładniej mówiąc, pacjenci ci potrafią klasyfikować ekspresje na te wyrażające emocje przyjemne i nieprzyjemne, ale nie są w stanie przypisać ich do dyskretnych kategorii⁶⁹. W przeprowadzonym eksperymencie użyto fotografii twarzy wyrażających karykaturalne ekspresje strachu, złości, obrzydzenia, radości, smutku oraz twarzy o neutralnym wyrazie. Pacjentów poproszono o pogrupowanie zdjęć na stosy według podobieństwa. Zadanie sformułowano w ten sposób, by umożliwić pogrupowanie zdjęć na kategorie emocji osobom, które nie są w stanie przywołać konkretnych słów opisujących emocje. Próba kontrolna wykazała, że osoby zdrowe dzielą zdjęcia na 6 stosów odpowiadających kategoriom emocji. Gdy pacjentów proszono o podzielenie zdjęć na dowolną liczbę stosów, dzielili je według walencji (pozytywna, neutralna i negatywna) na trzy lub cztery stosy. Czwarty stos zawierał ekspresje oceniane na wyjątkowo silne przypadki negatywnej walencji lub ekspresje trudne do skategoryzowania. Zadanie grupowania powtórzono, podając pacjentom różne wskazówki jak mają pogrupować zdjęcia. Gdy wskazówką było pogrupowanie zdjęć na sześć stosów, pacjenci wciąż grupowali zdjęcia na trzy stosy według walencji, a pozostałe stosy zawierały losowe zdjęcia. Badani nie byli w stanie zauważyć sześciu różnych kategorii. Jako drugą wskazówkę eksperymentator wskazywał sześć prototypowych zdjęć jako początki stosów. W tej próbie wszyscy pacjenci wykonali zadanie bezbłędnie dopasowując do siebie zdjęcia przedstawiające te same układy twarzy. Wskazuje to na to, że bez dostępu do znaczenia słów

⁶⁸ Ibidem, 134.

⁶⁹ Kristen A. Lindquist et al., „Emotion Perception, but not Affect Perception, Is Impaired With Semantic Memory Loss”, *Emotion* 14 (2014), 2, DOI:10.1037/a0035293.

opisujących emocje, pacjenci nie są w stanie zrozumieć psychologicznego znaczenia wyrazów twarzy⁷⁰.

Wyniki tego badania wskazują na istotną rolę konceptualnej wiedzy o emocjach w procesie percepcji ekspresji mimicznych. Ograniczenie dostępu do znaczeń słów opisujących kategorie emocji skutkuje brakiem zdolności przypisywania ekspresji do tych kategorii. Co istotne, pomimo demencji semantycznej pacjenci potrafili kategoryzować ekspresje według walencji, co wskazuje na to, że percepcja walencji jest psychologicznie bardziej podstawowa niż percepcja dyskretnych kategorii emocji⁷¹. Konceptualna wiedza o dyskretnych emocjach mająca źródło w języku i kulturze może więc służyć przekształcaniu perceptów afektu w percepcje dyskretnych emocji.

Podsumowanie

Przedstawione badania dostarczają dowodów mogących wskazywać na konstruowany charakter emocji. Doświadczenia osób dwujęzycznych wskazują na to, że sposób w jaki przeżywamy emocje jest zależny od schematów obecnych w kulturze, z którą najmocniej się identyfikujemy. Co więcej, prezentowany schemat może być zmienny w zależności od kontekstu sytuacyjnego oraz języka, w którym doświadczamy bodźca emocjonalnego. Ekspresje mimiczne twarzy sprawiają trudność w interpretacji, gdy prezentowane są bez kontekstu lub jako statyczne obrazy. Interpretacja ekspresji mimicznych nadawanych przez innych ludzi jest silnie związana z dostępnością słów opisujących emocje. Osoby, u których dostęp do tych słów jest utrudniony, napotykają problemy w interpretacji i kategoryzacji ekspresji mimicznych. Zdolność do rozróżniania i interpretowania emocji rozwijana jest równolegle i w ścisłym związku z rozwojem kompetencji językowych. Małe dzieci potrafią rozpoznawać wyłącznie podstawowe stany afektywne i robią to głównie na podstawie ich walencji. Zdolność rozróżniania bardziej złożonych emocji w obrębie tej samej walencji rozwija się równolegle z rozwojem kompetencji językowych, systemu poznawczego i nabywaniem wiedzy konceptualnej o emocjach oraz doświadczeń. Język jest podstawą naszego aparatu poznawczego, stanowiąc ramę dla myślenia, dostarczając systemu pojęciowego i umożliwiając konceptualizację osobistych doświadczeń.

Zgodnie z koncepcją konstruowanej emocji, język stanowi element kontekstu wykorzystywanego w percepcji emocji. Kontekst ten obejmuje nie tylko sytuację, w której pojawia się emocja, ale też całość zachodzących równolegle procesów mentalnych, które w czasie rzeczywistym kształtują sposób, w jaki informacja odczytywana z twarzy, mowy ciała oraz głosu zostanie zinterpretowana. Rola języka nie ogranicza się jednak wyłącznie do percepcji emocji u innych osób. Również przeżywanie własnych stanów emocjonalnych jest zależne od posiadanego słownictwa oraz obecnych w gramatyce i kulturze schematów emocjonalnych. Całościowe zrozumienie życia emocjonalnego ludzi wymaga zrozumienia tego, w jaki sposób oni o emocjach myślą i mówią.

Bibliografia

⁷⁰ Ibidem.

⁷¹ Ibidem.

1. Auracher, Jan, Sabine Albers, Yuhui Zhai, Gulnara Gareeva, Tetyana Stavniychuk. „P Is for Happiness, N Is for Sadness: Universals in Sound Iconicity to Detect Emotions in Poetry”. *Discourse Processes* 48 (2011): 1–25. DOI:10.1080/01638531003674894.
2. Barrett, Lisa Feldman. „Emotions Are Real.” *Emotion* 12 (2012), 3: 413–429. DOI:10.1037/a0027555.
3. Brown, Stephen B. R. E., Henk van Steenbergen, Guido P. H. Band, Mischa de Rover, Sander Nieuwenhuis. „Functional significance of the emotion-related late positive potential”. *Frontiers in Human Neuroscience* 6 (2012). DOI:10.3389/fnhum.2012.00033.
4. Collins, Allan M., Elizabeth F. Loftus. „A Spreading-Activation Theory of Semantic Processing”. *Psychological Review* 82 (1975), 6: 407–428. DOI:10.1037//0033-295X.82.6.407.
5. Doliński, Dariusz. „Emocje i motywacje”. W: *Psychologia. Podręcznik akademicki. Tom 2: Psychologia ogólna*, red. Jan Strelau. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, 2006.
6. Gawda, Barbara. „Wstęp. Język emocji”. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, sectio J – Paedagogia-Psychologia* 31 (2019), 4: 9-15. DOI:10.17951/j.2018.31.4.9-15.
7. Gendron, Maria, Debi Roberson, Lisa Feldman Barrett. „Cultural variation in emotion perception is real: A response to Sauter Eisner, Ekman, and Scott (2015)”. *Psychological science* 26 (2015), 3: 357–359. DOI:10.1177/0956797614566659.
8. Gianola, Morgan, Maria Llabre, Elizabeth Losin. „Effects of Language Context and Cultural Identity on the Pain Experience of Spanish–English Bilinguals”. *Affective Science* 2 (2020), 2. DOI:10.1007/s42761-020-00021-x.
9. Herbert, Cornelia, Paul Pauli, Beate M. Herbert. „Self-reference modulates the processing of emotional stimuli in the absence of explicit self-referential appraisal instructions”. *Social cognitive and affective neuroscience* 6 (2011), 5: 653–661. DOI:10.1093/scan/nsq082.
10. Herbert, Cornelia, Anca Sfârlea, Terry Blumenthal. „Your emotion or mine: labeling feelings alters emotional face perception—an ERP study on automatic and intentional affect labeling”. *Frontiers in Human Neuroscience* 7 (2013). DOI:10.3389/fnhum.2013.00378.
11. Lakoff, George, Mark Johnson. *Metafory w naszym życiu*. Tłum. Tomasz P. Krzeszowski. Warszawa: Aletheia, 2020.
12. Lench, Heather C., Sarah A. Flores, Shane W. Bench. „Discrete Emotions Predict Changes in Cognition, Judgment, Experience, Behavior, and Physiology: A Meta-Analysis of Experimental Emotion Elicitations” *Psychological Bulletin* 137 (2011), 5: 834–855. DOI:10.1037/a0024244.
13. Lewczuk, Joanna. „Rozpoznawanie mimicznej ekspresji emocji”. *Nowiny Psychologiczne* 3 (2007): 5–32.
14. Lindquist, Kristen A. „Language and Emotion: Introduction to the Special Issue”. *Affective Science* 2 (2021), 2: 91–98. DOI:10.1007/s42761-021-00049-7.
15. Lindquist, Kristen A., Lisa Feldman Barrett, Eliza Bliss-Moreau, James A. Russell. „Language and the Perception of Emotion”. *Emotion* 6 (2006), 1: 125–138. DOI:10.1037/1528-3542.6.1.125.
16. Lindquist, Kristen A., Jennifer K. MacCormack, Holly Shaback. „The role of language in emotion: predictions from psychological constructionism”. *Frontiers in Psychology* 6 (2015). DOI:10.3389/fpsyg.2015.00444.
17. Lindquist, Kristen A., Ajay B. Satpute, Maria Gendron. „Does Language Do More than Communicate Emotion?” *Current Directions in Psychological Science* 24 (2015), 2: 99–108. DOI:10.1177/0963721414553440.
18. Lindquist, Kristen A., Erika H. Siegel, Karen S. Quigley, Lisa Feldman Barrett. „The Hundred-Year Emotion War: Are Emotions Natural Kinds or Psychological Constructions? Comment on Lench, Flores, and Bench (2011).” *Psychological Bulletin* 139 (2013), 1: 255–63. DOI:10.1037/a0029038.
19. Lindquist, Kristen A., Tor D. Wager, Hedy Kober, Eliza Bliss-Moreau, Lisa Feldman Barrett. „The Brain Basis of Emotion: A Meta-Analytic Review”. *The Behavioral and Brain Sciences* 35 (2012), 3: 121–143. DOI:10.1017/S0140525X11000446.
20. Lindquist, Kristen A., Maria Gendron, Lisa Feldman Barrett, Bradford C. Dickerson. „Emotion Perception, but not Affect Perception, Is Impaired With Semantic Memory Loss”. *Emotion* 14 (2014), 2. DOI: 10.1037/a0035293.

21. Maister, Lara, Eleni Tsiakkas, Manos Tsakiris. „Shared Multisensory Stimulation between Faces Facilitates Recognition of Fearful Facial Expressions.” *Emotion* 13 (2013), 1: 7–13. DOI:10.1037/a0030884.
22. Majid, Asifa. „Current Emotion Research in the Language Sciences”. *Emotion Review* 4 (2012), 4: 432–443. DOI:10.1177/1754073912445827.
23. Murphy, Sheila T., Robert B. Zajonc. „Affect, Cognition, and Awareness: Affective Priming With Optimal and Suboptimal Stimulus Exposures”. *Journal of personality and social psychology* 64 (1993): 723–739. DOI:10.1037//0022-3514.64.5.723.
24. Perlovsky, Leonid. „Language and emotions: Emotional Sapir-Whorf hypothesis”. *Neural networks* 22 (2009), 5-6: 518–526. DOI:10.1016/j.neunet.2009.06.034.
25. Pessoa, Luiz. „Cognition and Emotion”. *Scholarpedia* 4 (2009), 1: 4567. DOI:10.4249/scholarpedia.4567.
26. Ruba, Ashley L., Lasana T. Harris, Makeba Parramore Wilbourn. „Examining Preverbal Infants’ Ability to Map Labels to Facial Configurations” *Affective Science* 2 (2021), 2: 142–149. DOI:10.1007/s42761-020-00015-9.
27. Sauter, Disa A., Frank Eisner, Paul Ekman, Sophie K. Scott. „Cross-cultural recognition of basic emotions through nonverbal emotional vocalizations”. *Proceedings of the National Academy of Sciences* 107 (2010), 6: 2408–2412. DOI:10.1073/pnas.0908239106.
28. Schachter, Stanley, Jerome E. Singer. „Cognitive, Social, and Physiological Determinants of Emotional State”. *Psychological Review* 69 (1962), 5: 379–399. DOI:10.1037/h0046234.
29. Shablack, Holly, Kristen A. Lindquist. „The Role of Language in Emotional Development”. W: *Handbook of Emotional Development*, red. Vanessa LoBue, Koralý Pérez-Edgar, Kristin A. Buss, 451–478. Cham: Springer, 2019. DOI:10.1007/978-3-030-17332-6_18.
30. Van Berkum, Jos J. A., Bregje Holleman, Mante Nieuwland, Marte Otten, Jaap Murre. „Right or Wrong? The Brain’s Fast Response to Morally Objectionable Statements”. *Psychological science* 20 (2009), 9: 1092–1099. DOI:10.1111/j.1467-9280.2009.02411.x.
31. Weiner, Bernard. „A Cognitive (Attribution)-Emotion-Action Model of Motivated Behavior: An Analysis of Judgments of Help-Giving”. *Journal of Personality and Social Psychology* 39 (1980), 2: 186–200. DOI:10.1037/0022-3514.39.2.186.
32. Weiner, Bernard, Sandra Graham, Carla Chandler. „Pity, Anger, and Guilt”. *Personality and Social Psychology Bulletin* 8 (1982), 2: 226–232. DOI:10.1177/0146167282082007.
33. Zhou, Chenhao, Jean-Marc Dewaele, Carli Ochs, Jozefien De Leersnyder. „The Role of Language and Cultural Engagement in Emotional Fit with Culture: an Experiment Comparing Chinese-English Bilinguals to British and Chinese Monolinguals”. *Affective Science* 2 (2021), 6. DOI:10.1007/s42761-021-00037-x.